

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องรูปแบบช่องแสงอุโบสถและวิหารในสมัยอยุธยาครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาตั้งแต่รูปแบบเริ่มต้น ตลอดจนถึงการคลี่คลายออกไปในลักษณะที่หลากหลาย แล้วในที่สุดก็หมดความนิยมลงในสมัยเดียวกันนั่นเอง

การศึกษาในครั้งนี้ เริ่มจากรูปแบบช่องแสงของอุโบสถ วิหารสมัยสุโขทัยและอยุธยา เมื่อพุทธศตวรรษที่ 19-20 ซึ่งมีลักษณะการเจาะผนังด้านข้างเป็นช่องยาวในแนวตั้ง เรียงกันเป็นชุดคล้ายผนังลูกกรง มีทั้งที่ก่อด้วยอิฐ ศิลาลง และหินชนวน ซึ่งเหตุผลในการทำช่องแสงนั้น ในขั้นแรกคาดว่าคงจะเกิดจากความไม่ชำนาญของช่าง จึงได้ทำช่องแสงรูปแบบดังกล่าว และผลที่ตามมา ก็คือ การทำหลังคาปีกนกที่ค่อนข้างยาวลงมาคลุมตัวอาคาร ป้องกันฝนสาดได้ อีกทั้งมีผู้กล่าวว่า การทำช่องแสงนั้น มีผลต่อการมองเห็นภายใน ซึ่งแสงที่มือสัวจะทำให้จิตใจสงบและเกิดศรัทธา

สำหรับข้อเสนอในเรื่องรูปแบบนั้น มี 2 แนวคิดหลักคือ ได้มาจากลูกมะหวดแบบเขมร และได้มาจากช่องประตูแบบพุกาม และเมื่อได้ทำการศึกษา จึงพบว่าแนวคิดที่ว่ารูปแบบช่องแสงของอุโบสถ วิหารสมัยสุโขทัยและอยุธยา เมื่อพุทธศตวรรษที่ 19-20 รับอิทธิพลลูกมะหวดจากเขมรนั้น จะมีน้ำหนักมากกว่า การรับอิทธิพลมาจากช่องประตูแบบพุกาม แต่ถ้าพิจารณาต่อไปแล้ว พบว่าเราไม่ควรจะมองข้ามความจงใจของช่างไทย ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกันกับอิทธิพลหรือแรงบันดาลใจใดเลย โดยรูปแบบของช่องแสงนี้ อาจมาจากการเลียนแบบงานไม้ที่มีอยู่แล้วก็เป็นได้

ในเรื่องช่องแสงอุโบสถและวิหาร สมัยอยุธยา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 นั้น พบว่าในสมัยนี้มีการพัฒนารูปแบบช่องแสงออกไปในลักษณะต่าง ๆ กันคือ ช่องแสงแบบซี่ลูกกรง ช่องแสงแบบที่มีลวดลายปูนปั้นประดับช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยม และช่องประตู ซึ่งประเด็นหลักของการศึกษาในเรื่องนี้ คือ ประเด็นในเรื่อง ช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยม ที่มีแนวคิดอย่างหลายที่ว่า ช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยม มีแนวความคิดที่ปรับมาจากช่องแสงแบบซี่ลูกกรง มาจากลูกมะหวดเขมร มาจากช่องประตู ในศิลปะพม่าสมัยเมืองพุกาม และมีแนวความคิดมาจากลวดลายมุสลิม ซึ่งจากการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่าแนวคิดในการทำช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยมนั้นน่าจะเป็นไปได้ 2 กรณี คือมาจากการพัฒนาช่องแสงแบบซี่ลูกกรง ซึ่งเกิดขึ้นมาแล้วอย่างช้าในราวพุทธศตวรรษที่ 21 ไม่ใช่เกิดขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง

อย่างที่เคยเข้าใจกันมา ซึ่ง ไม่น่าที่จะรับแรงบันดาลใจมาจากที่อื่นอีก หากแต่เป็นชั้นเชิงของช่างในการคิดสร้างสรรค์สร้างงานประดับขึ้นมานอกเหนือจากบทบาทและหน้าที่ของมันเท่านั้น รวมทั้งการใช้อิฐเป็นวัสดุในการก่อสร้าง จึงไม่ใช่เรื่องยากนักที่จะก่อให้เกิดเป็นรูปทรงดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นการคลี่คลายรูปแบบของช่องแสง จากความสามารถของการก่ออิฐไปอีกลักษณะหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องไปหาที่มาหรือแรงบันดาลใจแต่ประการใด

อีกเหตุผลหนึ่งคือ การรับรูปแบบของศิลปะบางประการมาจากมุสลิม ซึ่งเข้ามามีบทบาทในราชสำนักอยุธยาตั้งแต่ยุคต้น และรูปแบบที่คล้ายคลึงกันของลายผ้าที่ปรากฏกับรูปแบบของช่องแสงดังกล่าวนั้น อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นเพียงการพ้องกันของศิลปะเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาพร้อมกับหลักฐานอื่น ๆ ดังเช่นวิหารวัดไลย์ จ. ลพบุรี ซึ่งเป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดของช่องแสงรูปแบบนี้ ก็พบลวดลายมุสลิมปรากฏอยู่ จึงน่าจะสรุปได้ว่าช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยม นั้นได้รับแรงบันดาลใจโดยผ่านมาทางลายผ้ามุสลิม ซึ่งอยุธยาเคยเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมผ้าจากอินเดียไปขายยังจีนและญี่ปุ่น ซึ่งนอกจากช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยมแล้ว ช่องประตูที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยา เช่นวิหารราย วัดพระศรีสรรเพชญ์ จ. อยุธยา ก็น่าจะเป็นการคลี่คลายมาจากลายผ้า หรือช่องประตู มุสลิมด้วยเช่นกัน เพียงแต่รูปแบบดังกล่าวไม่เป็นที่นิยมเท่ากับช่องแสงแบบลูกกรงประดับดอกเหลี่ยม

สุดท้ายคือ ช่องแสงและช่องหน้าต่างสมัยอยุธยาตอนปลาย พุทธศตวรรษที่ 23 ก่อนที่จะเป็นช่องแสงและช่องหน้าต่างสมัยรัตนโกสินทร์นั้น โดยเฉพาะยุคสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งถือเป็นยุคเริ่มต้นของการศึกษารูปแบบงานสถาปัตยกรรมที่ค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะสถาปัตยกรรมชนิดอาคารหลายแห่งปรากฏรูปแบบและร่องรอยโครงสร้างที่เหลือไว้ให้ศึกษาได้อย่างชัดเจนขึ้น แม้ว่าจะได้รับปฏิสังขรณ์มาโดยตลอดแล้วก็ตาม อีกทั้งงานสถาปัตยกรรมยุคนี้แสดงตัวตนบนแบบแผนและรูปลักษณะตามอย่างประเพณีนิยม ที่ผสมผสานกับกลิ่นอายใหม่อันแปลกแยกจากความคุ้นเคยเดิม ด้วยอิทธิพลจากศิลปสถาปัตยกรรมจากต่างชาติ ซึ่งแพร่เข้ามาพร้อม ๆ กับสัมพันธภาพที่ดีงามของพระเจ้าแผ่นดินสยามต่อชนต่างชาติเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นอิหร่าน อังกฤษ โปรตุเกส ฮอลันดา ญี่ปุ่น และฝรั่งเศส ช่องแสง ช่องหน้าต่างในยุคนี้แบ่งเป็น 2 รูปแบบหลัก ๆ คือ แบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า กับแบบซุ้มโค้ง ช่องหน้าต่างแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า นั้นสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองแล้ว จากหลักฐานที่วิหารวัดใหม่ประชุมพล โดยมีการทำเป็นซุ้มบันแถลงอยู่ด้านบน ทั้งนี้อาจเกิดจากการที่รูปแบบของอุโบสถ และวิหารได้เปลี่ยนไป คือการทำช่องแสงอย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน ไม่สามารถรองรับหน้าที่การใช้สอยอาคารได้ดีพอ

สำหรับช่องหน้าต่างแบบซุ้มโค้ง ก็มีด้วยกัน 2 รูปแบบ คือ แบบโค้งแหลม และแบบโค้งกลม ซึ่งถือเป็นเทคนิคที่ได้รับมาจากต่างชาติ โดยช่องหน้าต่างแบบซุ้มโค้งแหลมนั้น มีแนวคิดมา 2 กระแส คือ เป็นเทคนิคที่ได้รับมาจากตะวันตก และเป็นเทคนิคที่ได้รับมาจากเปอร์เซีย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เทคนิคที่ได้รับมาจากเปอร์เซีย มีความเป็นไปได้มากกว่าเทคนิคที่ได้รับมาจากตะวันตก จากเหตุผลหลักที่ว่า ช่วงที่ฝรั่งเศสเข้ามายังสยาม โค้งแบบโกธิคได้เลิกร้างในยุโรปมานานหลายร้อยปีแล้ว จึงเป็นไปได้ที่ฝรั่งเศสจะนำเอาเทคนิคการก่อสร้างที่พื้นสมัยมาใช้ในสยาม รวมถึงรูปแบบโค้งแหลมที่ปรากฏในสมัยอยุธยา มีลักษณะของปลายที่ตัวขึ้นเล็กน้อย เช่นเดียวกับ สถาปัตยกรรมในประเทศอิหร่าน อีกทั้งในช่วงเวลานี้ชาวเปอร์เซียได้เข้ามารับราชการในแผ่นดินสยามมากมายอีกด้วย ส่วนซุ้มแบบโค้งกลมนั้น ก็คงเข้ามาพร้อม ๆ ในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งต่อมา ช่วงหลังสมัยสมเด็จพระนารายณ์บทบาทของต่างชาติได้ลดลง ในเรื่องของเทคนิคการทำประตูหน้าต่างแบบซุ้มโค้ง คงยังเป็นเรื่องยากสำหรับช่างไทย งานที่สืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงมีแต่เพียงช่องแสงแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในครั้งนี้ได้เกิดจากการวิเคราะห์จากหลักฐานเท่าที่จะเอื้ออำนวยรวมถึงแนวความคิดของนักวิชาการที่ได้ทำการศึกษามาก่อนหน้านี้ ซึ่งในอนาคตหากมีการตรวจสอบและพบหลักฐานเพิ่มเติมก็อาจจะต้องมีการพิจารณากันใหม่เพื่อเป็นประโยชน์ต่อวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะต่อไป